

ІСТОРІЯ РЕЛІГІЇ І ЦЕРКВИ

УДК 314.151.3-054.75 [А. Шептицький]355.257.7(=161.1)“1917”

ЗВІЛЬНЕННЯ МИТРОПОЛИТА АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО
З РОСІЙСЬКОГО ПОЛОНУ В 1917 р.

Андрій ГРЕСЬКО

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника,
кафедра історії України і методики викладання історії,
вул. Шевченка 57, 76000, Івано-Франківськ, Україна
email: greskoandriy@gmail.com
DOI: 10.15330/gal.37.100-113
ORCID: 0000-0003-2578-2099

У науковій статті автором висвітлено процес звільнення митрополита Галицького ГКЦ Андрея Шептицького з російського полону в 1917 р. Представлено обставини звільнення владика Андрея з ув'язнення; проведено аналіз діяльності А. Шептицького в Російській імперії; означено маршрут повернення митрополита на батьківщину. На основі джерельних та історіографічних матеріалів було встановлено, що: митрополит Галицький здобув свободу внаслідок обміну військовополонених між Росією та Австро-Угорщиною; Андрей Шептицький скористався революційними подіями з метою стабілізації становища Галицької митрополії ГКЦ; домігся реалізації своїх екуменічних амбіцій та закладення основ для поширення ідей церковної унії на теренах Російської імперії та України. Джерельною базою для статті стали документальні матеріали з фондів Центрального державного історичного архіву України у м. Львів та Державного архіву Чернівецької області, матеріали преси означеного періоду, спогади учасників подій.

Ключові слова: Андрей Шептицький, ГКЦ, репатріація, Перша світова війна, Російська революція, Тимчасовий уряд Росії, екуменізм, Миколай Рижков.

Воєнні дії, які ведуться РФ з 2014 р. проти України, стали продовженням серій війн, ведених Росією з метою закріплення на українських землях. Характерно, що протягом Першої світової війни імперський уряд виношував ідею захоплення українських територій у складі Австро-Угорщини. У ході реалізації окупаційної політики державою-завойовником було здійснено кроки на шляху до зменшення впливу ГКЦ, серед яких і усунення нелояльних священнослужителів. Діяльність митрополита Андрея Шептицького привела до його ув'язнення та заслання в Російську імперію. Революційні події в 1917 р., спричинені невдачами у Великій війні, дозволили владі Андрею здобути свободу, здійснити кроки на шляху до стабілізації ситуації в Галицькій митрополії, реалізувати власні амбіції та повернутися до Львова. Більш детальне вивчення діяльності А. Шептицького від часу звільнення до повернення на батьківщину дозволить з'ясувати витоки та основу його подальшої активності протягом Великої війни, Української революції та міжвоєнтя.

Метою представленої наукової статті є аналіз діяльності митрополита А. Шептицького від моменту його звільнення з російського полону до повернення в митрополичий центр. Об'єктом дослідження виступає постать Андрея Шептицького, митрополита Галицького ГКЦ. Предметом дослідження є церковна, громадська та дипломатична діяльність владика Андрея в період репатріації з російського полону. Хронологічні межі охоплюють часовий відтинок між 12 (25) березня та 10 вересня 1917 р. Нижня межа обумовлена датою звільнення А. Шептицького із силового утримання в м. Ярославль, а верхня – датою повернення владика у свій митрополичий центр. З метою реалізації встановленої мети нами було визначено завдання: уточнити обставини звільнення А. Шептицького з російського ув'язнення; відстежити маршрут повернення церковного діяча на батьківщину; простежити цілі та завдання, які ставив перед собою митрополит Галицький після звільнення та їх реалізацію ним протягом процесу репатріації.



Основну джерельну базу дослідження становлять документи з фондів ЦДАЛ України¹ та Державного архіву Чернівецької області², матеріали преси воєнного періоду³ та спогади сучасників подій⁴. Історіографічні напрацювання з проблематики повернення митрополита Андрея розпочалися “по гарячих слідах”. Церковними структурами ГКЦ майже одразу опубліковано декілька збірників з детальним описом маршруту повернення митрополита на батьківщину з метою донесення до загалу факту репатріації А. Шептицького⁵. Надалі наукові праці, присвячені проблематиці діяльності владики Андрея протягом березня – вересня 1917 р., студіювали численні дослідники. Серед них безпосередньо або в контексті вивчення різних предметів розглядалися: історична біографістика постаті А. Шептицького в означений період (серед науковців відзначимо науковий доробок Лонгіна Цегельського⁶, Володимира Басараба та Миколи Вегеша⁷, Григорія Сергійчука⁸, Магдалени Новак⁹ та ін.); екуменічна діяльність митрополита Галицького в Росії (у цьому напрямі виділимо наукові праці Юрія Аввакумова та Оксани Гайової¹⁰, Міхала Вавжонка¹¹, Любомира Гузара¹² та ін.); роль Андрея Шептицького в інституалізації Католицької церкви східного обряду в Росії (помітний внесок у вивчення цього процесу здійснили Ліліана Гентош¹³, Елла Бистрицька¹⁴, Михаил Бабкін¹⁵ та ін.); вивчення біографій осіб, які мали вплив на діяльність чи взаємодіяли з А. Шептицьким протягом озна-

¹ Центральний державний історичний архів України, м. Львів. Фонд 358: Шептицький Андрей (Роман-Марія-Александр), граф, митрополит Галицький греко-католицької Церкви, архієпископ Львівський, єпископ Кам'янець-Подільський, культурний і церковний діяч, меценат, дійсний член НТШ та Ф. 408: Греко-католицький митрополичий ординаріат, м. Львів.

² Держархів Чернівецької обл. Ф. 27: Чернівецький губернський комісар, м. Чернівці.

³ Газети й часописи: “Буковина”, “Діло”, “Робітничка Газета”, “Свобода”.

⁴ Грушевський М. Спомини (6). Київ : Щомісячний літературно-художній та громадсько-політичний журнал Спілки Письменників України та Київської письменницької організації. 1989. № 9. С. 108–149; Його ж. Спомини (8). Київ : Щомісячний літературно-художній та громадсько-політичний журнал Спілки Письменників України та Київської письменницької організації. 1989. № 11. С. 113–155; Дорошенко Д. Мої спомини про недавнє минуле (1914–1920). Мюнхен : Українське видавництво, 1969. 543 с.; Його ж. Перебування митрополита Андрея Шептицького в Росії за часів війни. *Богословія : науковий тримісячник*. 1926. Т. IV. Кн. 1–4. С. 56–65; Цегельський Л. Від легенд до правди. Львів : Свічадо, 2021. 336 с.

⁵ Спомини з тернової дороги Преосвященного Митрополита Андрея гр. Шептицького. Львів : З друкарні Наукового товариства ім. Шевченка, 1917. 64 с.; Царський Вязень 1914–1917. Львів : З печатні Ставропигійського Інституту, 1918. 222 с.

⁶ Цегельський Л. Митрополит Андрій Шептицький. Короткий життєпис і огляд його церковно-народної діяльності. Львів : Видавництво отців Василіян “Місіонер”, 1995. 79 с.

⁷ Басараб В., Вегеш М. Життя і помисли митрополита Андрея Шептицького. Ужгород, 2003. 112 с.

⁸ Сергійчук Г. Митрополит Андрей Шептицький у Москві (до 150-річчя від дня народження). *Схід*. 2015. № 3 (135). С. 68–73.

⁹ Новак М. Два світи. Проблема національної ідентифікації Андрея Шептицького в 1865–1914 роках. Львів ; Гданськ : Свічадо; Видавництво Гданського університету, 2023. 640 с.

¹⁰ Митрополит Андрей Шептицький і греко-католики в Росії. Кн. I : Документи і матеріали, 1899–1917 / упоряд. Ю. Аввакумов і О. Гайова. Львів : Видавництво Українського Католицького Університету, 2004. 924 с.

¹¹ Вавжонек М. Екуменічна діяльність митрополита Андрія Шептицького в Україні та Росії. Рим : Видавництво ОО Василіян, 2006. 230 с.

¹² Гузар Л. Андрей Шептицький Митрополит Галицький (1901–1944) провісник екуменізму. Жовква : Місіонер, 2015. 496 с.

¹³ Гентош Л. Дипломатичні контакти Української Народної Республіки з Апостольською столицею в 1919–1921 роках у контексті східної політики Римської курії. *Україна модерна*. Ч. 4–5. 1999–2000. С. 163–186.

¹⁴ Бистрицька Е. Особливості політики Тимчасового уряду в Росії щодо католицької церкви латинського і східного обрядів. *Українське релігієзнавство*. 2011. № 59. URL: http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/45669/2011_59_11.pdf?sequence=1 (дата звернення: 09.05.2024); Її ж. Реалізація ідей церковної єдності у діяльності Російської Католицької Церкви східного обряду (1917–1923 рр.). *Питання історії України*. 2009. № 12. С. 48–52.

¹⁵ Конфессиональная политика Временного правительства России : сборник документов / сост. М. Бабкин. Москва : Политическая энциклопедия, 2017. 558 с.

ченого періоду: редемпториста о. Франца Бонна (праця Володимира Мороза¹⁶ та ін.), о. Миколая Рижкова (дослідження Аріадни Рижкової¹⁷, Зої Ненашевої¹⁸ та ін.¹⁹).

Загалом постаті А. Шептицького присвячено чи не найбільшу серед вітчизняних церковних діячів кількість напрацювань усіх можливих форм і змісту. Однак дослідники домінуюче віддають перевагу вивченню комплексної проблематики життя і діяльності митрополита та окремих періодів його життя. Означений нами хронологічний відтинок з життя владики Андрея доволі широко висвітлений, зокрема: діяльність митрополита щодо поширення ідей церковної унії в Росії, перебування священнослужителя у Петрограді та окремі епізоди його подорожі з Російської імперії до Риму й повернення на батьківщину. Актуальним залишається також вивчення “локальних” сюжетів життя і діяльності релігійного діяча. Для прикладу: за наявності глибоких напрацювань з аналізом умов ув’язнення А. Шептицького росіянами в 1914 р. та його заслання значно менше вивчено умови звільнення та репатріації діяча з імперії; при активному висвітленні екуменічної діяльності митрополита в Росії значно менше уваги вділено його візитові до Києва 1917 р.; переважно фрагментарно дослідники вивчали зусилля щодо стабілізації становища ГКЦ, спричиненого війною, перебіг і хронологію маршруту владики Андрея від Ярославля до Львова, а обмін священнослужителя між Австро-Угорщиною та Російською імперією майже не розглядався. З цієї причини ми розглянемо нашу проблематику на основі розкриття означених нами завдань.

Серія війн, у які втрутилася Російська імперія в 1914 р., сколихнула віковий устрій самодержавства та цілісності державного утворення. Відсутність успіху на фронтах, втрата значної території, військова допомога силам Антанти, воєнна економіка, придушення опозиції, розгортання антивоєнних та національно-визвольних рухів у державі привели до революційних заворушень у лютому 1917 р. та встановлення влади Тимчасового уряду. Останнім здійснено серію заходів задля порятунку імперії. З цією метою, зокрема, було оголошено загальну політичну амністію від 6 (15) березня 1917 р.²⁰, прийнято закон від 20 березня (2 квітня) 1917 р. “Про скасування віросповідних та національних обмежень” та постанову від 14 липня 1917 р. “Про свободу совісті”²¹. Названі нормативні акти дозволили поступово здобути волю священнослужителям ГКЦ, які були вислані за межі окупованих Росією територій за “шкідливу” діяльність. Керівництво Тимчасового уряду (далі – ТУ) намагалося продемонструвати, що “враховує та виправляє” помилки попередників. Зокрема, протягом засідання від 8 березня 1917 р. було схвалено усну пропозицію міністра Олександра Керенського щодо звільнення з ув’язнення Андрея Шептицького²².

Надання волі львівському архиєпископові було складовою цілеспрямованих заходів, які стосувалися життя Миколая Миколайовича Рижкова. Названий представник російського православного духовництва, вихованець Курської духовної семінарії та Київської духовної

¹⁶ Мороз В. Тернопільський період о. Бонна 1914–1918. *Франц Ксаверій Бонн. “Ревний українець за родо-витих українців” [Місіонери великого Відкуплення, кн. 5]*. Львів : КнигоВІР, 2020. С. 84–99.

¹⁷ Рижкова А. “Мученик за православну веру и верность славянству”. Воспоминания дочери протоиерея Николая Рижкова. *Христианское чтение*. 2012. № 3, С. 109–157.

¹⁸ Ненашева З. Трагическая судьба русского протоиерея Н. Н. Рижкова – политической жертвы Великой войны. *Первая мировая война и судьбы народов Центральной и Юго-Восточной Европы: очерки истории*. Москва : Институт славяноведения РАН, 2015. С. 469–488.

¹⁹ З метою об’єктивного висвітлення обраної проблематики ми також використаємо напрацювання згаданих російських авторок. Обрані праці не є політично заангажовані, не наповнені антиукраїнським змістом та не обумовлюють військову агресію Росії проти України. Оскільки вони не містять положень російської ідеології, спрямованої проти територіальної цілісності нашої держави, ми вважаємо допустимим і необхідним використання названих доробків у нашій статті.

²⁰ Державний архів Чернівецької області. Ф. 27. Оп. 1. Спр. 7. Арк. 21.

²¹ Бистрицька Е. Особливості політики Тимчасового уряду в Росії щодо католицької церкви латинського і східного обрядів. *Українське релігієзнавство*. 2011. № 59. URL: http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/45669/2011_59_11.pdf?sequence=1 (дата звернення: 09.05.2024). С. 2.

²² Конфессиональная политика Временного правительства России : сборник документов / сост. М. Бабкин. Москва : Политическая энциклопедия, 2017. С. 374.



академії, був помітною постаттю російської дипломатії в південноавстрійській Чехії. До початку виконання обов'язків настоятеля православної церкви Святих Апостолів Петра і Павла в Карлсбаді (тепер Карлові Вари, Чехія. – А. Г.) та орендованому росіянами костелі Святого Миколая у Празі в 1901 р. М. Рижков був паламарем при віденській посольській церкві Миколая Чудотворця (з 1895 р.) та позаштатним секретарем російського консульства (з 1897 р.)²³. Своєю діяльністю у столиці Богемського королівства та знаменитому курорті, спрямованою на укріплення своїх парафій, наявністю зв'язків із російським посольством та керівництвом російського духівництва, неодноразовими візитами осіб царської родини та дворян, контактами з чеськими й російськими діячами о. М. Рижков одразу привернув увагу австрійських органів правопорядку. Це привело до арешту священнослужителя 7 серпня 1914 р. під час хвилі масових затримань підозрюваних у русофільських поглядах в Австро-Угорщині²⁴.

Отець Миколай протягом 1914–1917 рр. перебував під вартою у різних місцях позбавлення волі в містах Хеб (сучасна Чехія. – А. Г.), Вайдгофен-ан-дер-Тая (сучасна Австрія. – А. Г.) та Відні. Представники російської адміністрації проводили переговори з Австро-Угорщиною через іспанське посольство у Відні та власні посольства в Будапешті й Копенгагені щодо звільнення священнослужителя. Донька о. Миколая Аріадна та Священний Синод неодноразово порушували перед Міністерством зовнішніх справ питання обміну священнослужителя на австро-угорських підданих (зокрема й на А. Шептицького. – А. Г.), проте сторони не могли дійти згоди аж до 1917 р. Ситуація суттєво погіршилася для Росії у зв'язку з початком судового процесу проти о. Миколая, який тривав з 19 квітня по 7 травня. На основі обвинувачення отця у пропаганді панславізму, посилення російсько-чеських зв'язків (гостре обвинувачення на фоні поширення дезертирства у військових частинах австро-угорської армії, укомплектованих чехами. – А. Г.), пропаганді російського православ'я, організації російських гуртків та ін. суд засудив М. Рижкова до смертної кари. Російська сторона шляхом щедрих пожертв зуміла добитися втручання від імені нейтрального іспанського короля Альфонсо XIII, на основі чого імператор Карл I помилував о. Миколая. Невдовзі, 22 травня австрійські дипломати домовилися, що М. Рижков отримає волю, як тільки митрополит А. Шептицький буде доправлений у Стокгольм. Фактично двома сторонами було заплановано обмін²⁵.

Звільнення о. Миколая стало однією з обговорюваних тем у середовищі російського духівництва та суспільства, що обумовило активізацію діяльності Тимчасового уряду. Таким чином, уже згаданим вище рішенням відпустити з полону митрополита А. Шептицького “без компенсацій і обов'язків” у березні 1917 р. росіяни прагнули пом'якшити положення о. Рижкова, сподіваючись на аналогічний “жест доброї волі”. Однак уряд Австро-Угорщини (який не надав до цього ніяких гарантій. – А. Г.) процес не припинив. Задля тиску на Австро-Угорщину Тимчасовий уряд погіршив умови утримання двох полонених австро-угорських капеланів – Дрекслея та Гавеля²⁶. На нашу думку, цей хід міг мати вплив як на вирок суду (не виключаємо, що рішення було винесене заочно. – А. Г.), так і на позицію австрійців щодо згоди помилувати засудженого внаслідок уточнення чітких умов обміну. По-суті, Австро-Угорщина здобула дипломатичну перемогу – їй вдалося скористатися внутрішніми труднощами в Росії, щоб обміняти простого за рангом, але непересічного російського священнослужителя на митрополита

²³ Ненашева З. Трагическая судьба русского протоиерея Н. Н. Рыжкова – политической жертвы Великой войны. *Первая мировая война и судьбы народов Центральной и Юго-Восточной Европы: очерки истории*. Москва : Институт славяноведения РАН, 2015. С. 470.

²⁴ Рыжкова А. “Мученик за православную веру и верность славянству”. Воспоминания дочери протоиерея Николая Рыжкова. *Христианское чтение*. 2012. № 3. С. 112, 113, 117, 122, 144; Ненашева З. Трагическая судьба русского протоиерея Н. Н. Рыжкова – политической жертвы Великой войны. *Первая мировая война и судьбы народов Центральной и Юго-Восточной Европы : очерки истории*. Москва : Институт славяноведения РАН, 2015. С. 472.

²⁵ Ненашева З. Трагическая судьба русского протоиерея Н. Н. Рыжкова – политической жертвы Великой войны. *Первая мировая война и судьбы народов Центральной и Юго-Восточной Европы : очерки истории*. Москва : Институт славяноведения РАН, 2015. С. 478, 479, 482, 483.

²⁶ Там само. С. 480, 481.

Галицької митрополії ГКЦ. На додачу, Тимчасовий уряд Росії був зобов'язаний доставити владу Андрея на територію королівства Швеція та провести фіксований обмін.

На момент прийняття рішення про звільнення А. Шептицького його утримували під наглядом у будинку Говорова на Воздвиженській вулиці, м. Ярославль, Ярославльська губернія²⁷. Зміст телеграми О. Керенського про його звільнення був повідомлений через начальника міліції²⁸. Митрополит здобув свободу 12 (25) березня 1917 р., однак через перенавантаження залізниці зумів прибути Миколаївською залізницею у Петроград тільки 18 (31) числа, де його зустріла делегація українських діячів (серед них Олександр Лотоцький, Максим Славинський та Петро Стебницький), єпископ Ян Цепляк, пересічні громадянами та представниками преси²⁹. Наміри А. Шептицького якомога швидше розгорнути громадську діяльність були перервані, оскільки після відвідання урочистостей, влаштованих українською громадою міста на честь Т. Шевченка, він 2 квітня захворів на грип та плеврит³⁰. Це примусило священнослужителя зупинитися у приміщенні, наданому римо-католицьким єпископом Я. Цепляком (нині в будинку, що міститься на набережній річки Фонтанки, 118 у Санкт-Петербурзі знаходиться музей-садиба Г. Р. Державіна. – А. Г.)³¹.

У моменти, коли стан здоров'я митрополита покращувався, він міг приймати відвідувачів з кола галицького духовенства, українських біженців, діячів з Наддніпрянської України та Росії. Серед найпомітніших осіб, які відвідали владу в цей час, був редемпторист Франц Бонн із Тернополя, який доповів про стан ГКЦ на окупованих Росією територіях (йдеться про межі цілої Станиславівської єпархії, Тернопільського протопресвітеріату й Бродівського, Підкаменецького, Зборівського та Підгаєцького деканатів Львівської архієпархії ГКЦ, які росіяни контролювали станом на квітень 1917 р. – А. Г.)³². Також серед візитерів був і новопризначений комісар Обласного комісаріату Галичини та Буковини Дмитро Дорошенко. Владика Андрей виявив бажання поїхати разом із діячем до Галичини, однак Д. Дорошенко переконав його не робити цього, посилаючись на присутність на окупованій території російських чинів, які свого часу сприяли заслання митрополита. З цієї причини львівський архієпископ обмежився передачею комісарові підписаних розпоряджень, списків призначення отців та окремі вказівки щодо управління деканатами ГКЦ³³.

Стан здоров'я А. Шептицького покращився лише напередодні Великодня 1917 р., що дозволило йому розпочати реалізацію кількох завдань перед власним поверненням³⁴. До таких належали: стабілізація ситуації Галицької митрополії на окупованих Росією територіях; організаційна допомога католикам східного обряду в Росії; підтримка інтернованих священників ГКЦ у російському полоні та повернення власного архіву; поїздка в Рим з метою авдієнції з Папою. Перелічені цілі прямо чи в контексті аргументовано в листі владика Андрея, розпочатому в Ярославлі від 16 березня та направленому Папі Бенедиктові XV з Петрограда 26 квітня

²⁷ З життя митрополита Шептицького з Ярославлі. *Свобода*. 1917. № 50. С. 3; Басараб В., Вегеш М. Життя і помисли митрополита Андрея Шептицького. Ужгород, 2003. С. 16.

²⁸ Царський Вязень 1914–1917. Львів : З п'ятні Ставропигійського Інститута, 1918. С. 43, 44.

²⁹ Митрополит Андрей Шептицький і греко-католики в Росії. Кн. I : Документи і матеріали, 1899–1917 / упоряд. Ю. Аввакумов і О. Гайова. Львів : Видавництво Українського Католицького Університету, 2004. С. 718, 719.

³⁰ На Україні нове велике живе жите. *Свобода*. 1917. № 86. С. 4; Царський Вязень 1914–1917. Львів : З п'ятні Ставропигійського Інститута. 1918. С. 46, 47; Спомини з тернової дороги Пресвященного Митрополита Андрея гр. Шептицького. Львів : З друкарні Наукового товариства ім. Шевченка, 1917. С. 56.

³¹ Дорошенко Д. Мої спомини про недавнє минуле (1914–1920). Мюнхен : Українське видавництво, 1969. С. 104.

³² Мороз В. Тернопільський період о. Бонна 1914–1918. *Франц Ксаверій Бонн. “Ревний українець за родо-витих українців” [Місіонери великого Відкуплення, кн. 5]*. Львів : КнигоВІР, 2020. С. 93.

³³ Дорошенко Д. Мої спомини про недавнє минуле (1914–1920). Мюнхен : Українське видавництво, 1969. С. 104.

³⁴ На Україні нове велике живе жите. *Свобода*. 1917. № 86. С. 4.



1917 р.³⁵. Майже одразу після одужання разом із о. Ф. Бонном митрополит залізницею вирушив до Києва³⁶.

У Києві владику Андрей взявся за вирішення організаційних справ Галицької митрополії. Ще раніше до міста почали з'їжджати священники, які опинилися в російському полоні й прагнули повернутися на батьківщину. З цією метою митрополит передав додаткові інструкції та рекомендації щодо ГКЦ в обласному комісаріаті Д. Дорошенкові напередодні його від'їзду на окуповані території³⁷. У ході налагодження справ у Києві львівський архієпископ відвідав колонію галицьких українців. Разом із ними 30 квітня 1917 р. було проведено конференцію і грамотою митрополита призначено о. Михайла Цегельського генеральним вікарієм греко-католицьких священників та вірних, які були вивезені чи опинилися в статусі біженців в Україні³⁸. Окремими розпорядженнями направлено греко-католицьких душпастирів для діяльності в Катеринослав, околиці Києва, Одесу та Житомир³⁹. Призначення на посаду отримали також вікарії для окупованих територій Станиславівської єпархії (о. Миколай (Николай) Теодорович) та Львівської архієпархії (о. Ф. Бонн), адміністратор для Буковини (о. Келестин Костецкий) та ін.⁴⁰. Посаду екзарха над українськими вікаріями було віддано о. Володимирові Громницькому⁴¹. Таким чином владику було здійснено перші кроки щодо стабілізації справ власної церкви після звільнення, а також започатковано організаційне розширення її діяльності в УНР.

З числа інших заходів владику в місті були зустрічі з представниками Центральної Ради та провідними українськими громадськими діячами означеної доби. Із вже згаданим нами вище Д. Дорошенком у Києві митрополит зустрічався щонайменше два рази⁴². Близько трьох зустрічей відбулося з Михайлом Грушевським, не менше двох зустрічей із Сергієм Єфремовим. Присутність митрополита привернула увагу Софії Русофії, Людмили Черняхівської, Миколи Прокоповича та інших діячів під час відвідування ним будівлі Центральної Ради 28 квітня⁴³. Щодо Володимира Винниченка М. Грушевський відзначив, що той не реалізував запланованих урочистостей з приводу приїзду А. Шептицького та поведився з митрополитом доволі зневажливо, що підтвердив і Д. Дорошенко⁴⁴. Натомість Лонгин Цегельський у своїх спогадах відзначив, що В. Винниченко згадував про свою розмову з митрополитом щодо поширення унії на Наддніпрянщині⁴⁵.

³⁵ Митрополит Андрей Шептицький і греко-католики в Росії. Кн. I: Документи і матеріали, 1899–1917 / упоряд. Ю. Аввакумов і О. Гайова. Львів : Видавництво Українського Католицького Університету, 2004. С. 716–719.

³⁶ Мороз В. Тернопільський період о. Бонна 1914–1918. *Франц Ксаверій Бонн. "Ревний українець за родовитих українців"* [Місіонери великого Відкуплення, кн. 5]. Львів : КнигоВІР, 2020. С. 93.

³⁷ Дорошенко Д. Перебування митрополита Андрея Шептицького в Росії за часів війни. *Богословія: науковий тримісячник*. 1926. Т. IV. Кн. 1–4. С. 65.

³⁸ Цегельський Л. Митрополит Андрій Шептицький. Короткий життєпис і огляд його церковно-народної діяльності. Львів : Видавництво отців Василіян "Місіонер", 1995. С. 30.

³⁹ ЦДІАЛ України. Ф. 408. Оп. 1. Спр. 575. Арк. 1.

⁴⁰ ЦДІАЛ України. Ф. 358. Оп. 1. Спр. 279. Арк. 3, 4; Мороз В. Тернопільський період о. Бонна 1914–1918. *Франц Ксаверій Бонн. "Ревний українець за родовитих українців"* [Місіонери великого Відкуплення, кн. 5]. Львів : КнигоВІР, 2020. С. 94.

⁴¹ Царський Вязень 1914–1917. Львів : З печатні Ставропігійського Інститута, 1918. С. 50.

⁴² Дорошенко Д. Перебування митрополита Андрея Шептицького в Росії за часів війни. *Богословія : науковий тримісячник*. 1926. Т. IV. Кн. 1–4. С. 65.

⁴³ Грушевський М. Споми́ни (6). *Київ : Щомісячний літературно-художній та громадсько-політичний журнал Спілки Письменників України та Київської письменницької організації*. 1989. № 9. С. 131, 132; Споми́ни з тернової дороги Преосвященного Митрополита Андрея гр. Шептицького. Львів : З друкарні Наукового товариства ім. Шевченка, 1917. С. 58.

⁴⁴ Грушевський М. Споми́ни (6). *Київ : Щомісячний літературно-художній та громадсько-політичний журнал Спілки Письменників України та Київської письменницької організації*. 1989. № 9. С. 131; Дорошенко Д. Перебування митрополита Андрея Шептицького в Росії за часів війни. *Богословія : науковий тримісячник*. 1926. Т. IV. Кн. 1–4. С. 65.

⁴⁵ Цегельський Л. Від легенд до правди. Львів : Свічадо, 2021. С. 186.

Напередодні виклику в Петроград у зв'язку з новими обставинами з приводу справи М. Рижкова А. Шептицький на прохання Анни Франко провів панахиду на честь Івана Франка в костелі Св. Олександра⁴⁶. Також у владики було декілька зустрічей із представниками “Союзу міст”. На наш погляд, митрополит не покидав думок щодо спроби потрапити в Галичину через Поділля або Волинь, однак нові умови репатріації остаточно примусили його повертатися через Швецію. Архиепископ Львівський зустрів у Києві свого секретаря Іриней Готру-Дорошенка та разом із ним вирушив залізницею до Петрограда через Москву⁴⁷. У старій російській столиці А. Шептицький пробув декілька днів. Ним було проведено богослужіння у римо-католицькому костелі на Малій Грузинській вулиці (йдеться про Собор Непорочного зачаття Пресвятої Діви Марії. – А. Г.) та соборі Храму Святих Апостолів Петра і Павла (йдеться про закриту в радянський період католицьку церкву за адресою м. Москва, Мілютинський провулок, 18. – А. Г.). Крім того, глава ГКЦ провів зустрічі з представниками української громади міста й російськими католицькими священниками. Тандем А. Шептицького та І. Готри продовжили подорож 16 травня⁴⁸.

Знову опинившись у Петрограді, митрополит зупинився у приміщенні жіночої гімназії при Петроградській римо-католицькій церкві Св. Катерини, за адресою Невський проспект, 32⁴⁹. Відтоді його діяльність була спрямована на реалізацію своєї амбіції – створення офіційної організації російських католиків східного обряду, на що мав повноваження від покійного Папи Пія Х⁵⁰. Задля цього владики вийшов на контакт з унійними священнослужителями, серед яких були: Леонід Федоров, Гліб Верховський, Діодор Колпінський та ін.⁵¹. Після тривалої підготовки Андрей Шептицький як голова протягом 29–31 травня (11–13 червня) 1917 р. провів собор Греко-католицької церкви в Петрограді. У підсумку було затверджено основні постанови, які регламентували організаційні засади новосформованої Греко-католицької церкви в Росії. Для керівництва новою церковною організацією було сформовано екзархат під керівництвом Л. Федорова, повноваження якого на правах єпископа поширювалися територією Російської імперії. Урешті, митрополит домігся: виключення зі сфери впливу російського екзарха території Малоросії та Білої Русі “в їх етнографічних кордонах”⁵²; визнання недійсними єпархіальних законів, видаваних екзархом без схвалення митрополита Галицького (до подальших розпоряджень Папи); монопольного повноваження А. Шептицького на прийняття апеляцій на постанови і розпорядження російського екзарха (до подальших розпоряджень Папи)⁵³.

Констатуємо, що Петроградський церковний собор став продовженням заходів, здійснених владикою Андреем у Києві – заново відродивши греко-католицьку церковну структуру в підросійській Україні. Зокрема було закріплено їхнє відокремлення від російської церковної організації, створюючи тим самим поле для подальшого поширення церковної унії. На додачу митрополит Галицький став співзасновником російського “Товариства поборників возз'єднання церков”, діяльність якого була спрямована на поширення ідей унії та діалогу католицьких і

⁴⁶ Франко А. Лист до редакції. *Робітнича Газета*. 1917. № 35. С. 4; Дорошенко Д. Перебування митрополита Андрея Шептицького в Росії за часів війни. *Богословія : науковий тримісячник*. 1926. Т. IV. Кн. 1–4. С. 65.

⁴⁷ Царський Вязень 1914–1917. Львів : З печатні Ставропігійського Інститута, 1918. С. 50, 51; Сергійчук Г. Митрополит Андрей Шептицький у Москві (до 150-річчя від дня народження). *Схід*. 2015. № 3 (135). С. 70.

⁴⁸ Митрополит Шептицький буде кардиналом. *Свобода*. 1917. № 92. С. 4.

⁴⁹ ЦДІАЛ України. Ф. 358. Оп. 1. Спр. 1. Арк. 5.

⁵⁰ Гузар Л. Андрей Шептицький Митрополит Галицький (1901–1944) провісник екуменізму. Жовква : Місіонер, 2015. С. 260.

⁵¹ Вавжонек М. Екуменічна діяльність митрополита Андрія Шептицького в Україні та Росії. Рим : Видавництво ОО Василіян, 2006. С. 179.

⁵² Митрополит Андрей Шептицький і греко-католики в Росії. Кн. I: Документи і матеріали, 1899–1917 / упоряд. Ю. Аввакумов і О. Гайова. Львів : Видавництво Українського Католицького Університету, 2004. С. 726.

⁵³ Там само. С. 725, 726, 727.



православних церков⁵⁴. Ці здобутки А. Шептицький прагнув закріпити постановою Папи. Тимчасовий уряд Росії визнав постанови собору⁵⁵.

Фактично реалізувавши головні причини власного перебування у Росії, владика Андрей почав готуватися до від'їзду у Швецію. Ми можемо стверджувати, що митрополитові були відомі деталі процесу обміну через авдієнції з міністром закордонних справ Тимчасового уряду Михайлом Терещенком. Окрім цього автором віднайдено лист греко-католицького священника Перемишльської єпархії ГКЦ Онуфрія Гадзевича від 22 червня 1917 р., у якому адресант повідомив митрополитові про своє знайомство з польським римо-католицьким о. Гавелем та погіршення росіянами умов його утримання у зв'язку зі справою М. Рижкова⁵⁶. Водночас не були успішними переговори з головою Ради міністрів Тимчасового уряду князем Георгієм Львовим щодо повернення викрадених росіянами церковних архівних документів зі Львова, які тоді вже зберігалися в архіві російської АН. Митрополит зумів узяти лише окремі важливі примірники, а повне повернення архіву довелося відкласти⁵⁷. Перед згаданим церковним собором владика Андрей зустрів священнослужителів Йосифа Боцяна та Йосифа Гродського. Скориставшись тим, що названі священники та секретар були вивезені росіянами разом із митрополитом у вересні 1914 р., А. Шептицький подав вимоги, щоб групі оформили чотири паспорти, дозволили покинути Росію разом з митрополитом, а також надали право взяти з собою зібрані пакети документів і кошти⁵⁸.

Поки тривала підготовка документації, митрополит скористався нагодою відвідати петроградські храми, провести спільні богослужіння з римо-католицькими та російськими унійними священниками. Окрема увага була приділена збору відомостей про українських греко-католицьких священників, які поверталися із заслання. Здобути дозвіл на збільшення групи осіб, яким дозволено покинути Росію із владикою Андреем, не вдалося⁵⁹. Навіть здобуття документів для секретаря й отців Й. Гродського та Й. Боцяна вилилися Андрею Шептицькому та священнослужителям у щоденну бюрократичну тяганину з Головним управлінням у справах міліції, управлінням Петроградського градоначальника, Генеральним штабом, головнокомандуючим Петроградського воєнного округу та Міністерством іноземних справ. Про цю проблему владика неодноразово повідомляв міністрів зовнішніх та внутрішніх справ Тимчасового уряду протягом червня 1917 р. (які, між іншим, вимагали в митрополита прискорення від'їзду. – А. Г.)⁶⁰. Попри згадані труднощі та завантаженість залізниці А. Шептицький таки отримав дозвіл для себе та трьох супутників, з якими 6-го липня 1917 р. вирушив з Фінляндського вокзалу на станцію Білоострів, а звідти через Велике князівство Фінляндське до прикордонного міста Торнію. Сьомого липня владика Андрей зі “свитою” пересік кордон королівства Швеції та опинився у м. Гапаранда⁶¹. Фактично цей перехід знаменував остаточне завершення періоду російського інтернування митрополита, яке тривало з 19 вересня 1914 р.⁶². Перед священнослужителями через Швецію відкривалися ворота для подорожі в нові місця призначення – Рим, Відень та Львів.

Вже 9 липня 1917 р. подорожні були в Стокгольмі⁶³. Фактично обмін відбувся згідно з договором: А. Шептицький прибув до столиці Швеції, а о. М. Рижков здобув волю і 19 липня

⁵⁴ Бистрицька Е. Реалізація ідей церковної єдності у діяльності Російської Католицької Церкви східного обряду (1917–1923 рр.). *Питання історії України*. 2009. № 12. С. 49.

⁵⁵ Царський Вязень 1914–1917. Львів : З п'ятні Ставропигійського Інститута, 1918. С. 54.

⁵⁶ ЦДІАЛ України. Ф. 358. Оп. 1. Спр. 232. Арк. 137, 137 зв.

⁵⁷ Архів митрополита Шептицького. *Свобода*. 1917. № 99. С. 4.

⁵⁸ Царський Вязень 1914–1917. Львів : З п'ятні Ставропигійського Інститута, 1918. С. 51.

⁵⁹ ЦДІАЛ України. Ф. 358. Оп. 1. Спр. 366. Арк. 35.

⁶⁰ Там само. Спр. 1. Арк. 4, 5.

⁶¹ Царський Вязень 1914–1917. Львів : З п'ятні Ставропигійського Інститута, 1918. С. 60.

⁶² Новак М. Два світи. Проблема національної ідентифікації Андрея Шептицького в 1865–1914 роках. Львів ; Гданськ : Свічадо; Видавництво Гданського університету, 2023. С. 549.

⁶³ Царський Вязень 1914–1917. Львів : З п'ятні Ставропигійського Інститута, 1918. С. 62.

1917 р. прибув до Петрограда⁶⁴. На жаль, ми наразі не володіємо інформацією, чи відбулася зустріч між священнослужителями, але схильні вважати, що ні. У столиці Швеції греко-католицькі отці мали змогу відпочити та побачитися з українськими представниками – Модестом Монцинським (оперний співак), Володимиром Степанківським (редактор тижневика “L’Ukraine”), Володимиром Бандрівським (працівник СВУ у Стокгольмі) та ін. Окрім них на контакт з митрополитом вийшли Микола Василько (керівник “Союзу українських парламентських і сеймових депутатів Буковини”), Михайло Тишкевич та ін.⁶⁵. Майже одразу по прибуттю владика Андрей мав авдієнцію з австрійським послом Гадіком у австро-угорському консульстві. До 18 липня 1917 р. для митрополита вже були виготовлені необхідні документи, зокрема Тимчасовий сертифікат (Interims-Zertifikat) на поїздку Німецькою імперією з метою повернення на батьківщину та дозвіл від німецького консула на транзит Німеччиною. Щодо дозволу на поїздку у Швейцарію належало уточнити в Гамбурзі⁶⁶. Після отримання документації греко-католицькі священнослужителі вирушили на пором.

Невдовзі, 19 липня 1917 р. владика Андрей пройшов військовий та поліцейський контроль у німецькому Засніці, на о. Рюген⁶⁷. У місті митрополит попрощався з о. Й. Боцяном та о. Й. Гродським – вони вирушили у Відень. Після зустрічі з Євгеном Левицьким тандем А. Шептицького та Іринія Готри пересікли о. Рюген і знову потрапили на континент у німецькому Штральзунді, де відмітилися у поліцейському управлінні та вирушили в Гамбург⁶⁸. Опинившись у портовому місті, митрополит зустрічався з о. Титом Войнаровським, Костем Левицьким та М. Васильком⁶⁹. Відмітившись у австро-угорському консульстві і по тижневому перебуванні в місті, А. Шептицький продовжив шлях до Швейцарії. Більш детальне вивчення митрополичого перебування у Гамбурзі дозволило виявити, що плани А. Шептицького могли суттєво змінитися.

Як з’ясувалося, ще будучи у Швеції владика Андрей через австро-угорського посла отримав повідомлення міністра іноземних справ Австро-Угорщини Оттокара Черніна. У ньому міністр наполягав, аби А. Шептицький, прибувши в Гамбург, вирушив через Дечін (тепер місто у Чехії. – А. Г.) до Відня для зустрічі з міністром та імператором, а також представив звіт про своє перебування та діяльність у Росії. Після прибуття до Гамбурга А. Шептицький був готовий змінити свої плани на користь вимог О. Черніна, однак ерцгерцог Вільгельм, який на той час уже встановив контакти з митрополитом, переконав його дотриматися первісного задуму й віддати пріоритет поїздки до Рима. Про своє рішення, які і обставини, наведені в цьому абзаці, А. Шептицький повідомив у особистому листі адресованому міністрові О. Черніну від 23 липня 1917 р., який ми виявили у фондах ЦДІАЛ України⁷⁰.

Наведена обставина змусила митрополита вести переговори з австро-угорським консулом у Гамбурзі, Рудольфом Гудеком (в оригіналі *Rudolf Hudec*. – А. Г.) щодо отримання дозволу на подальшу поїздку до Швейцарії. Як показало наше дослідження, Р. Гудек не одразу, але погодився на вимоги А. Шептицького. Свідченням цього є те, що в згаданому митрополичому сертифікаті наявний перекреслений затверджений дозвіл від 21 липня 1917 р. щодо поїздки до Відня через Дечін, дійсний до 25 липня (вочевидь оформлений у консульстві негайно по прибуттю митрополита. – А. Г.), та відкритий дозвіл на поїздку до Швейцарії через Готтмадінген від 26 липня⁷¹. На додачу, австрійський консул погодився прийняти і відправити дві посилки, залишені А. Шептицьким у Гамбурзі, до Львова в обмін на послугу з боку митро-

⁶⁴ Ненашева З. Трагическая судьба русского протоиерея Н. Н. Рыжкова – политической жертвы Великой войны. *Первая мировая война и судьбы народов Центральной и Юго-Восточной Европы : очерки истории*. Москва : Институт славяноведения РАН, 2015. С. 483.

⁶⁵ Царський Вязень 1914–1917. Львів : 3 печатні Ставропігійського Інститута, 1918. С. 63.

⁶⁶ ЦДІАЛ України. Ф. 358. Оп. 1. Спр. 1. Арк. 6.

⁶⁷ Там само. Арк. 7.

⁶⁸ Там само; Царський Вязень 1914–1917. Львів : 3 печатні Ставропігійського Інститута, 1918. С. 67.

⁶⁹ Царський Вязень 1914–1917. Львів : 3 печатні Ставропігійського Інститута, 1918. С. 68.

⁷⁰ ЦДІАЛ України. Ф. 358. Оп. 1. Спр. 404. Арк. 22, 23.

⁷¹ Там само. Спр. 1. Арк. 7.



полита. Як показав виявлений нами лист Р. Гудека до Шептицького від 26 серпня 1917 р., посол виконав свою частину угоди й просив владика Андрея дотриматися своєї обіцянки⁷². Вміст посилок, а також суть послуги, яку зобов'язався виконати львівський архієпископ, на даний момент для нас залишилися таємницею. Припускаємо, що послілки склалися з окремих матеріалів щодо перебування Шептицького в Росії, які він не хотів офіційно афішувати. Також нами встановлено, що митрополит таки дотримав свого слова по поверненню в Австрію, за що отримав лист від 21 вересня 1917 р. з подякою від консула в Гамбурзі⁷³.

Безперечно, потреба скласти присягу новому імператорові та бажання австрійського уряду отримати відомості про ситуацію і перспективи розвитку подій у Росії від щойно звільненого діючого таємного радника (один із титулів митрополита Галицького. – А. Г.) мотивувало міністра О. Черніна прискорити повернення А. Шептицького. Однак владика наважився реалізувати власний проєкт із надією повернутися в Австрію вже із затвердженими власними повноваженнями від нового Папи Бенедикта XV та постановами Петроградського собору. Тим більше, львівський архієпископ знав про бойові дії на австро-італійському кордоні. Вочевидь своїм уникненням Берліну та Відня він хотів продемонструвати, що виступає нейтральною церковною особою, сподіваючись на отримання пропуску до Італії через Швейцарію.

Покинувши Гамбург, митрополит вирушив на південь. Невдовзі, 28 липня 1917 р. він відмітився в окружному управлінні м. Констанц, де зустрівся з М. Тишкевичем, а вже 29 липня пересік німецько-швейцарський кордон між містами Готтмадінген (Німеччина) та Тайнген (Швейцарія)⁷⁴. Протягом свого перебування в конфедерації А. Шептицький намагався домогтися дозволу від Італійського королівства для поїздки до Рима, однак такого отримати не вдалося – італійці митрополита не пропустили, чим перервали його місію щодо затвердження положень собору в Петрограді⁷⁵. Ця обставина змусила владика Андрея обмежитися направленням із м. Айнзідельн двох повідомлень Папі з відомостями про РГКЦ та перспективи подальшої діяльності на теренах Російської імперії на основі авторської уніоністичної концепції митрополита⁷⁶.

До слова, за час перебування у Швейцарії А. Шептицький зустрічався з іспанським інфантом Альфонсом та своїм родичем Климентієм Шептицьким у м. Фрібург, але відмовився від усіляких урочистостей. Уже 14 серпня владика Андрей був у Лозанні, де затримався у М. Тишкевича, вочевидь ведучи звітні переговори з представниками Італії, однак йому не вдалося уникнути зустрічі із зібраною М. Тишкевичем громадою місцевих українців, поляків, литовців та інших діячів⁷⁷. У різний час митрополит відвідав монастирі домініканців у Фрибурзі, бенедиктиців у м. Анзідельн та єзуїтів у м. Ціцерс⁷⁸. Зрозумівши свою поразку в намірі прорватися в Італію, митрополит прибув до австро-угорського консульства в Берні, де 20 серпня 1917 р. консули оформили йому дозвіл на повернення до Австро-Угорщини. Незабаром, 24 серпня 1917 р. А. Шептицький пройшов паспортний контроль та перевірку австрійською прикордонною службою у місті Фельдкірх (коронна земля Форарльберг. – А. Г.)⁷⁹.

Через Інсбрук, Амштетен та інші міста владика Андрей із секретарем вранці 26 серпня прибули до столиці Австро-Угорщини на Західний вокзал, де одразу опинилися в центрі уваги маніфестації української громади Відня. Серед помітних церковних постатей були присутні

⁷² ЦДІАЛ України. Ф. 358. Оп. 1. Спр. 243. Арк. 45, 45 зв.

⁷³ Там само. Арк. 47.

⁷⁴ Там само. Оп. 1. Спр. 1. Арк. 7.

⁷⁵ “Зближене західної і східної церкви” – головна ціль будучої діяльності митрополита Шептицького. *Свобода*. 1917. № 117. С. 2.

⁷⁶ Гузар Л. Андрей Шептицький Митрополит Галицький (1901–1944) провісник екуменізму. Жовква : Місіонер, 2015. С. 81; Гентош Л. Дипломатичні контакти Української Народної Республіки з Апостольською столицею в 1919–1921 роках у контексті східної політики Римської курії. *Україна модерна*. 1999–2000. Ч. 4–5. С. 165–156.

⁷⁷ ЦДІАЛ України. Ф. 358. Оп. 1. Спр. 32. Арк. 91 зв.

⁷⁸ Митрополит Шептицький в Швейцарії. *Діло*. 1917. Ч. 224. С. 3; Царський Вязень 1914–1917. Львів : З печатні Ставропігійського Інститута, 1918. С. 69.

⁷⁹ ЦДІАЛ України. Ф. 358. Оп. 1. Спр. 1. Арк. 7, 7 зв.

о. Йосафат Коциловський, о. Йосиф Жук та ін. З числа українських діячів до столиці прибули: Юліан Романчук, Євген Петрушевич, Євген Олесницький, Теофіл Окуневський, Володимир Сінгалевич та ін. Січових стрільців представляли, зокрема, Іван Коссак, Григорій Микитей. Того ж дня митрополит був у церкві Св. Варвари й відвідав Є. Олесницького, від якого отримав короткі відомості про стан політичного життя українців у столиці та імперії загалом. Уже наступного дня А. Шептицький покинув Відень і зустрівся з імператором Карлом I Габсбургом у віллі Вартхолц у Райхенау-ан-дер-Ракс, Нижня Австрія, під час якої відбулася авдієнція, а під кінець цісар нагородив гостя орденом Леопольда з воєнною відзнакою. Окрім цього по поверненню з Райхенау владика Андрея очікували зустрічі з провідними діячами Австро-Угорщини, серед яких ерцгерцог Леопольд Сальватор, міністр О. Чернін, принцеса Марія Саксонська, міністр Костянтин Гогенлоє-Шіллінгсфурст, а також урочиста вечеря, влаштована українською громадою. Нам також вдалося встановити, що А. Шептицький шукав можливості повторної авдієнції з міністром Черніним, однак останній відмовився від зустрічі, посилаючись на погіршення стану здоров'я дружини⁸⁰. Варто додати, що владика Андрей у перших числах вересня відвідав український табір для виселенців у Гмюнді, а невдовзі після зустрічі з українськими священниками у Відні (7 вересня) в супроводі отців Патрила та Ковальського потягом вирушив до Львова⁸¹.

Завершальна подорож розпочалася 9 вересня 1917 р. Фінальний відтинок маршруту в Королівстві Галичини та Лодомерії проходив через станції Освенцім – Краків – Дембиця – Ряшів – Переворськ – Ярослав – Журавиця – Перемишль – Мшана – Городок – Львів⁸². На залізничних двірцях кожного з названих населених пунктів на честь митрополита священники та парафіяни організували невеликі вітальні зібрання з приводу його повернення. Найбільший розмах заходів був 10 вересня, коли А. Шептицький прибув до Львова, де, окрім святкової програми, урочистих привітів та вітань, митрополита очікували відомі релігійні і громадські діячі – генеральний вікарій о. Андрій Білецький, о. Теодозій Лежогубський, Олександр Барвінський, Кость Левицький, Степан Федак, представники української громади й товариств міста й краю (зокрема Ставропігійського інституту, Комітету опіки над українськими виселенцями, “Дністер”, тов. “Українська бесіда”, Українська академічна молодіж, НТШ, “Боян”, тов. “Просвіта” та ін.⁸³). На зустрічі з митрополитом була присутня також депутація від УСС, ерцгерцог Вільгельм, австро-угорські чиновники різних рангів та інші особи. Вони супроводжували владика у тріумфальній ході зі Львівського вокзалу до собору Св. Юра⁸⁴. Так завершилася тривала подорож Андрея Шептицького на батьківщину.

Підсумовуючи описане вище, ми усвідомлюємо, що митрополит А. Шептицький здобув свободу в 1917 р. внаслідок геополітичних змін, спричинених впливом Великої війни. Справа ув'язненого та засудженого на смерть о. Миколая Рижкова в Австро-Угорщині набула розголосу в розхитаному тривалою війною російському суспільстві. Це спонукало Тимчасовий уряд Росії докласти зусиль задля заспокоєння громадян своєї держави і здійснити вже описані заходи, що врешті й привели до фіксованого обміну А. Шептицького на названого священнослужителя. Констатуємо, що звільнення митрополита Галицького – це не “жест доброї волі”, а офіційний зафіксований обмін жертв політичних репресій / військовополонених, не більше.

Здобувши свободу, львівський архієпископ, на наш погляд, виношував плани повернутися до Львова через Україну. Однак через нові обставини репатріації маршрут було змінено. Вже опинившись у Петрограді, у травні 1917 р. митрополит чітко встановив як першочергову мету дістатися до Рима задля затвердження постанов Петроградського собору та отримання санкції на майбутню діяльність, а після цього вже їхати до Львова. Здолавши маршрут через

⁸⁰ ЦДІАЛ України. Ф. 358. Оп. 1. Спр. 42, 42 зв.

⁸¹ Царський Вязень 1914–1917. Львів : 3 печатні Ставропігійського Інституту, 1918. С. 81, 82, 83, 95, 96, 98, 114, 116, 117.

⁸² Поворот Митрополита Шептицького. *Буковина*. 1917. № 33. С. 1, 2.

⁸³ ЦДІАЛ України. Ф. 358. Оп. 1. Спр. 199. Арк. 38.

⁸⁴ Там само. Спр. 32. Арк. 16, 16 зв.; Царський Вязень 1914–1917. Львів : 3 печатні Ставропігійського Інституту, 1918. С. 119, 127–150.



Російську імперію, Велике князівство Фінляндське, Шведське королівство, Німецьку імперію та Швейцарську конфедерацію, владика Андрей не зумів отримати дозволу на перетин кордону від Італії. Це примусило його повернутися до Австро-Угорщини.

На наш погляд, із моменту здобуття свободи владика Андрей доклав максимуму зусиль, щоб скористатися обставинами, у яких опинився. По-перше, ним закладено основи для стабілізації становища ГКЦ в Королівстві Галичини і Лодомері, Герцогстві Буковина та додатково розширено сферу впливу своєї церкви на українські землі в складі Росії. По-друге, було засновано першу в період революції легальну церковну організацію російських греко-католиків, у яких А. Шептицький здобув помітні повноваження. По-третє, митрополит зумів зібрати відомості про українських греко-католицьких священнослужителів, які опинилися в Російській імперії та УНР. Ці матеріали посприяють подальшій репатріації священнослужителів. На додачу – він самотужки вибором дозвіл на виїзд для трьох діячів ГКЦ, які вирушили на батьківщину разом із ним. По-четверте, суттєво розширилися зв'язки митрополита Галицького на території Російської імперії та у всіх державах, де він побував на шляху додому.

Можемо впевнено сказати, що в цей період склалися кілька основних напрямів подальшої діяльності Андрея Шептицького, які він реалізовував до кінця Великої війни і після неї. Йдеться про: 1) стабілізацію справ окупованих Росією деканатів Галицької митрополії ГКЦ; 2) пошуки шляхів до розширення своєї екуменічної діяльності та поширення унії в Росії; 3) підготовку дипломатичної подорожі до Рима. Процесу переговорів між Австро-Угорщиною та Росією щодо звільнення митрополита А. Шептицького, постаті о. Миколая Рижкова та деталям обміну названого священнослужителя на владика Андрея будуть присвячені наші майбутні наукові розробки.

THE LIBERATION OF METROPOLITAN ANDREY SHEPTYTSKY FROM RUSSIAN CAPTIVITY IN 1917

Andrii HRESKO

Vasyl' Stefanyk Precarpathian National University,
Department of History of Ukraine and Methods of Teaching History,
57, Shevchenko St., 76018, Ivano-Frankivsk, Ukraine
e-mail: hgreskoandriy@gmail.com
ORCID: 0000-0003-2578-2099

Summary

In the scientific article, the author reveals the process of repatriation of Metropolitan Andrey Sheptytsky from the Russian captivity in 1917. The main purpose of the article was to analyse the activities of the clergyman from the moment of his release in March 1917 to his return to Lviv in September 1917. The research was carried out on the basis of the materials from the Central State Historical Archives of Ukraine in Lviv and the State Archives of the Chernivtsi Region

At the beginning of the First World War, Metropolitan Andrey Sheptytsky was deported from the territories of the Austria-Hungary which was occupied by the Russian Empire. The reasons for Sheptytsky's dismissal in 1917 were the desire of the Russian Provisional Government to release the orthodox priest, N. Ryzhkov from the imprisonment in Austria-Hungary. Thus, Russia exchanged Metropolitan Sheptytsky for N. Ryzhkov. On the eve of the exchange, A. Sheptytsky traveled to Kyiv, where he met with the Ukrainian Greek Catholic priests and the representatives of the local Ukrainian elite. In addition, the metropolitan participated in the church council in Petrograd (May, 1917), the final decisions of which he sought to approve in Rome. The route of the clergyman's trip to his homeland crossed the territories of the Russian Empire, Sweden, Germany and Switzerland. Italy didn't allow A. Sheptytsky to enter its territory he went to Vienna, and sometime later to Lviv.

According to the author, the metropolitan set himself the goal of stabilizing the situation of his church. At the same time, the revolutionary events created the opportunities for the development of the ecumenical activity and the development of the Greek Catholic Church in Russia. These tasks had become the main goals of Andrey Sheptytsky's further activities until the end and after the World War I.

Key words: Andrey Sheptytsky, UGCC, repatriation, World War I, the Russian Revolution, the Russian Provisional Government, ecumenism, Nikolai Ryzhkov.

REFERENCES

- Avvakumov, Yu. Haiova, O. (Ed.) (2004). *Mytropolyt Andrei Sheptytsky i hreko-katolyky v Rosii. Knyha 1: Dokumenty i materialy, 1899–1917.* [Metropolitan Andrei Sheptytsky and the Greek-Catholics in Russia. Book 1: Documents and Materials]. Lviv : Vydavnytstvo Ukrainskoho Katolytskoho Universytetu (in Ukrainian)
- Babkin, M. (Ed.) (2017). *Konfessional'naya politika Vremennogo pravitel'stva Rossii: Sbornik dokumentov* [Confessional Policy of the Provisional Government of Russia: a collection of documents]. Moskva: Politicheskaya enciklopediya (in Russian).
- Basarab, V., Vehesh, M. (2003). *Zhyttia i pomysly mytropolyta Andreia Sheptytskoho* [The Life and Thoughts of Metropolitan Andrey Sheptytsky]. Uzhhorod (in Ukrainian).
- Bystrytska, E. (2011). *Osoblyvosti polityky Tymchasovoho uriadu v Rosii shchodo katolytskoi tserkvy latynskoho i skhidnoho obriadiv* [Features of the Provisional Government policy in Russia's Roman Catholic Church and Eastern Rite]. *Ukrainske relihiieznavstvo [Ukrainian Religious Studies]*, no. 59. Retrieved from: http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/45669/2011_59_11.pdf?sequence=1 (in Ukrainian).
- Bystrytska, E. (2009). *Realizatsiia idei tserkovnoi yednosti u diialnosti Rosiiskoi Katolytskoi Tserkvy skhidnoho obriadu (1917–1923 rr.)* [Realisation of church unity ideas in russian catholic church of eastern ceremony activity (1917–1923)]. *Pytannia istorii Ukrainy [Issues of History of Ukraine]*, no. 12, pp. 48–52 (in Ukrainian).
- Doroshenko, D. (1969). *Moi spomyny pro nedavnie mynule (1914–1920)* [My recollections from the Recent Past (1914–1920)]. Miunkhen: Ukrainske vydavnytstvo (in Ukrainian).
- Doroshenko, D. (1926). *Perebuvannia mytropolyta Andreia Sheptytskoho v Rosii za chasiv viiny* [Metropolitan Andrey Sheptytsky's Stay in Russia During the War]. *Bohosloviia: naukovyi trymisiachnyk [Theology: A scientific three-month journal]*, vol. IV, Book 1–4, pp. 56–65. (in Ukrainian).
- Franco, A. (1917). *Lyst do redaktsii* [Letter to the editor]. *Robitnycha Hazeta [The Workers' Newspaper]*, no 35, pp. 4 (in Ukrainian).
- Hentosh, L. (1999–2000). *Dyplomatychni kontakty Ukrainskoi Narodnoi Respubliky z Apostolskoiu stolytseiu v 1919–1921 rokakh u konteksti skhidnoi polityky Rymaskoi kurii* [Diplomatic contacts of the Ukrainian People's Republic with the Apostolic Capital in 1919–1921 in the context of the Eastern policy of the Roman Curia]. *Ukraina moderna [Ukraina Moderna]*, no 4–5, pp. 163–186.
- Hrushevskiy, M. (1989). *Spomyny (6)* [Memories (6)]. *Kyiv: Shchomisiachnyi literaturno-khudozhnii ta hromadsko-politychnyi zhurnal Spilky Pysmennykiv Ukrainy ta Kyivskoi pysmennytskoi orhanizatsii [Kyiv: monthly Literary, Artistic and Socio-Political Journal of the Writer's Union of Ukraine and the Kyiv Writers' Organization]*, no 9, pp. 108–169 (in Ukrainian).
- Hrushevskiy, M. (1989). *Spomyny (8)* [Memories (8)]. *Kyiv: Shchomisiachnyi literaturno-khudozhnii ta hromadsko-politychnyi zhurnal Spilky Pysmennykiv Ukrainy ta Kyivskoi pysmennytskoi orhanizatsii [Kyiv: monthly Literary, Artistic and Socio-Political Journal of the Writer's Union of Ukraine and the Kyiv Writers' Organization]*, no 11, pp. 113–155 (in Ukrainian).
- Huzar, L. (2015). *Andrei Sheptytskyi Mytropolyt Halytskyi (1901–1944) provisynek ekumenizmu* [Andrey Sheptytsky Metropolitan of Halych (1901–1944) A Pioneer of Ecumenism]. Zhovkva: Misioner (in Ukrainian).
- Moroz, V. (2020). *Ternopil'skyi period o. Bonna 1914–1918* [Ternopil period of Fr. Bonn 1914–1918]. *Frants Ksaverii Bonn. "Revnyi ukrainets za rodovytykh ukraintsev"*. [Missionary of the Great Redemption, book 5]. Lviv: KnyhoVYR, pp. 84–99 (in Ukrainian).
- Nenasheva, Z. (2015). *Tragicheskaya sud'ba ruskogo protoiereya N.N. Ryzhkova – politicheskoy zhertvy Velikoy vojny* [The tragic fate of the Russian Archpriest N. N. Ryzhkov, a political victim of the Great War]. *Pervaya mirovaya vojna i sud'by narodov Central'noj i YUgo-Vostochnoj Evropy: ocherki istorii [The First World War and the Fate of the Peoples of Central and South-Eastern Europe: a Historical Sketch]*. Moskva: Institut slavyanovedeniya RAN, pp. 469–488 (in Russian).
- Ryzhkova, A. (2012). *"Muchenik za pravoslavnuyu veru i vernost' slavyanstvu"*. *Vospominaniya docheri protoiereya Nikolaya Ryzhkova* ["Martyr for the Orthodox Faith". Memories of the daughter of Archpriest Nikolai Ryzhkov]. *Hristianskoe chtenie [Christian reading]*, no 3, pp. 109–157 (in Russian).
- Serhiichuk, H. (2015). *Mytropolyt Andrei Sheptytskyi u Moskvii (do 150-richchia vid dnia narodzhennia)* [Metropolitan Andrey Sheptytsky in Moscow (to the 150th anniversary of his birth)]. *Skhid [Skhid]*, no 3 (135), pp. 68–73 (in Ukrainian).
- Tshehelskyi, L. (2021). *Vid legend do pravdy* [From legends to truth]. Lviv: Vydavnytstvo "Svichado" (in Ukrainian).
- Tshehelskyi, L. (1995). *Mytropolyt Andrii Sheptytskyi. Korotkyi zhyttiepys i ohliad yoho tserkovno-narodnoi diialnosti* [Metropolitan Andrey Sheptytsky. Short biography and review of his church-folk activities]. Lviv: Vydavnytstvo ottsiv Vasyliian "Misioner" (in Ukrainian).



Vavzhonek, M. (2006). Ekumenichna diialnist mytropolyta Andriia Sheptytskoho v Ukraini ta Rosii [The ecumenical activitz of Metropolitan Sheptztskz in Ukraine and Russia]. Rym: Vydavnytstvo OO Vasyliian (in Ukrainian).

Arkhiv mytropolyta Sheptytskoho [Metropolitan Sheptytsky Archive]. (1917). *Svoboda*, no 99, p. 4 (in Ukrainian).

Mytropolyt Sheptytskyi bude kardynalom [Metropolitan Sheptytsky will be a cardinal]. (1917). *Svoboda*, no. 92, p. 4 (in Ukrainian).

Mytropolyt Sheptytskyi v Shveysarii [Metropolitan Sheptytsky in Switzerland]. (1917). *Dilo*, no. 224. p. 3 (in Ukrainian).

Na Ukraini nove velyke zhyve zhytie [In Ukraine, a new great living live]. (1917). *Svoboda*, no. 86, p. 4 (in Ukrainian).

Novak, M. (2023) Dva svity. Problema natsionalnoi identyfikatsii Andreia Sheptytskoho v 1865–1914 rokakh [Two Worlds. The Problem of National Identification of Andei Sheptyts'kyi, 1865–1914]. Lviv–Gdansk: Vydavnytstvo “Svichado” – Vydavnytstvo Gdanskoho universytetu (in Ukrainian).

Povorot Mytropolyta Sheptytskoho [The Metropolitan Sheptytsky's Return]. (1917). *Bukovyna*, no. 33, pp. 1, 2 (in Ukrainian).

Spomyny z ternovoi dorohy Preosviashchenoho Mytropolyta Andreia hr. Sheptytskoho [Memories from the Thorn Trail of His Eminence Metropolitan Andrey, Count Sheptytsky]. (1917). Lviv: z drukarni Naukovoho tovarystva im. Shevchenka (in Ukrainian).

Tsarskyi Viazen 1914–1917 [The Tsar's Prisoner 1914–1917]. (1918). Lviv: Z pechatni Stavropyhiiskoho Instytutu (in Ukrainian).

“Zblyzhenie zakhidnoi i skhidnoi tserkvy” – holovna tsil buduchoi diialnosti mytropolyta Sheptytskoho [“Reprochement of the Western and Eastern Churches” – is the main goal of Metropolitan Sheptytsky's future activity]. (1917). *Svoboda*, no. 117, p. 2 (in Ukrainian).

Z zhytia mytropolyta Sheptytskoho z Yaroslavl [From the Life of Metropolitan Sheptytsky in Yaroslavl]. (1917). *Svoboda*, no. 50, p. 3 (in Ukrainian).